

2022 – DOSARELE PATRIMONIULUI (CXIX):

simbol al geniului cercetător? - Monografia Buii, de Imre Torpai?
- a existat o sinagogă în Buia? - această tendință de recatolicizare ...!

2022 Buia

Dosarele patrimoniului (CXIX)

Anul rugăciunii și sfinților isihăști

Monumentul celor doi Bolyai

Târgu Mureș

Farkas și János Bolyai

1802 1860 János Bolyai

Simbol al geniului cercetător știința absolută a spațiului!

biserica ungurească?

Monografia Buii? de Imre Torpai

Sinagogă în Buia?

Biserica romano-catolică

Buia

moment crucial în dezvoltarea geometriei moderne

tatăl a reușit să-i insuflă fiului său pasiunea pentru învățătură ...!

În județul Sibiu, localitatea Buia și Valea Buii nu au ajuns o destinație turistică, nefiind promovat patrimoniul cultural material și imaterial existent. Evenimentul dezvelirii celor două busturi în Buia (în 2003) este printre puținele organizate în memoria celor doi mari reprezentanți ai familiei Bolyai: **Farkas și János Bolyai**. În municipiul Târgu Mureș, cu ocazia aniversării a patru sute de ani de la fondarea Colegiului Reformat - la 8 septembrie 1957 - actualul Liceu Teoretic „Bolyai Farkas” păstrează memoria atât a profesorului de matematică (tatăl) cât și a fiului, Janos, care a studiat aici. În timp, s-a marcat casa (pe str. Köteles Samuel), unde au trăit cei doi matematicieni, iar pe Palatul Culturii a fost amplasat un basorelief, putând fi vizitat și muzeul Bolyai. La aceeași dată - cu ocazia unui secol de la moartea lui Farkas Bolyai -, în fața bisericii unitariene, a fost dezvelit „**Monumentul celor doi Bolyai – Bolyaiak szobra**”, Colegiul Reformat fiind denumit după Farkas Bolyai. Monumentul este interesant și inedit (printre puținele dedicate unei familii, în România!), fiind compus din două statui: tatăl - Farkas, reprezentat șezând cu privirea spre fiu – și fiul, János, stând în picioare privind spre sol. Prin această operă, sculptorii Istvan Csórvácssy și Marton Izsák au transmis peste veacuri un mesaj simplu: satisfacția și mândria tatălui care a reușit să-i insuflă fiului o pasiune adevărată pentru învățătură. Artiștii l-au reprezentat pe János Bolyai ca un „**simbol al geniului cercetător**”, spiritul său revoluționar deschizând o perspectivă nouă asupra lumii, revoluția în știință creând

bazele depășirii performanțelor generațiilor anterioare. Practic, demonstrația faptului că geometria lui Euclid nu este unică - putând a fi dezvoltată o nouă geometrie, mult mai generală, numită de el: „**știința absolută a spațiului**” și ulterior „**geometria hiperbolică neeuclidiană**” -, a reprezentat un moment crucial în dezvoltarea geometriei. Dovedind pasiune și continuitate în cercetarea matematicii, Janos Bolyai a elaborat un studiu despre numere complexe - cu titlul „**Responsio**” (1837).

Câți părinți se mândresc - astăzi - cu performanțele urmașilor lor?

Vizitând satul Buia, m-am convins că viața pe Valea Buii, a păstrat vechile coordonate de dezvoltare, agricultura rămânând cea mai importantă sursă de asigurare a existenței. Invităm sibienii să descopere biserica romano-catolică Buia, cunoscută și ca „**biserica ungurească**”. Monograful Otto Weber descrie această biserică, apelând la lucrarea: «„**Monografia Buii**”, scrisă în limba maghiară de Imre Torpai. Această biserică nouă, scrie Torpai, a fost clădită între anii 1888-1898. La aceeași dată, în 1888, a început să se construiască și casa preotului (...) Ungurii au deținut o biserică, cu mult timp în urmă, fapt care se poate deduce dintr-un act întocmit în anul 1302. (...) Unde anume a fost amplasată această primă biserică ungurească din Buia, nu se știe. Se știe însă, sigur, unde a fost înălțată a doua biserică. Ea a stat în apropierea castelului și anume, mergând în sus, în fața castelului și apoi cotind imediat la stânga pe o străduță mică. În anul 1888 zidurile acestei biserici erau atât de stricate încât începuseră să se sfărâme. Astfel, ungurii au fost nevoiți să-și clădească o nouă biserică. (...) Se știe că maghiarii s-au abzis de catolicism imediat după începerea reformei religioase.(...) **O tendință de recatolicizare s-a manifestat din anul 1687**, după includerea Transilvaniei în Imperiul Austriac. Astfel că, în anul 1716, a fost instalat din nou un episcop catolic pe scaunul vacant din Alba-Iulia. A fost important apoi faptul că austrieicii au înlocuit toți funcționarii de stat din orașe, târguri și comune cu credincioși catolici aduși din Austria. De asemenea, funcții de stat puteau obține numai cei de credință catolică. Pe lângă aceasta au fost dislocați și o sumedenie de militari, tot de religie catolică, din Austria. Aceștia doreau, toți, să aibă biserici de rit catolic. Astfel, s-a început clădirea de biserici noi, mai mari și, din ordinul autorităților, în centrul localităților, în văzul tuturor. Această tendință de recatolicizare a luat sfârșit abia după ce, în anii 1781-1785, împăratul Iosif al II-lea (1780-1790) a emis „**Edictele de Toleranță**”. Bineînțeles că, în continuare, catolicii au fost favorizați pe toate liniile. După câte am văzut și în Buia a fost ales un loc central pentru construirea bisericii catolice. Putem fi siguri că și aici s-a încercat, sub toate formele, influențarea oamenilor pentru a adopta religia catolică.

Astfel aflăm că episcopul Transilvaniei, Lajos Haynald (1852-1864) a donat în anul 1860 suma de 3.000 de forinți, deci o sumă foarte mare pentru acel timp, pentru plata întreținerii unui învățător maghiar în Buia (din „*Vergangenheit und Gegenwart des siebenbürgischen Katholizismus*”, Sankt Martin, 1925). Până în anul 1884 această biserică a fost filie a bisericii din Copșa Mică și abia din acest an devine o parohie independentă. Este interesant că, imediat după această dată, s-a hotărât construirea unei noi biserici. Preot era Tamaș Istvan. La inaugurarea noii biserici a venit și episcopul catolic al Transilvaniei, Majlath Gusztav Karoly, care a sfințit biserica. Comunitatea credincioșilor număra pe atunci 128 de membri. În anul 1913 erau 293 de credincioși ca urmare a afilierei altor sate parohiei din Buia. O contribuție financiară deosebită la

construirea noii biserici și-a adus înstăritul proprietar de pământ Imre Miske, care, ca o curiozitate, fiind încă reformat la începutul clădirii bisericii catolice, până la terminarea lucrărilor trecuse de partea catolicilor. (...) Biserica a fost construită în stil roman. A fost sfințită în numele Mariei Mici la 25 iulie 1898. Ziua acestei sfinte se sărbătorește în fiecare an la 8 septembrie».

Știați că în satul Buia a existat o sinagogă? Despre comunitatea evreiască, Otto Weber scria: «**evreii au ajuns la Buia cu ocazia evenimentelor din 1848.** În Buia trăiau în anul 1880 șase familii de evrei, numărând 35 de persoane. Numărul lor s-a redus, până în anul 1930, la 20 de persoane. Toate familiile erau destul de înstărite și trăiau în casele cele mai reprezentative. Pe lângă terenuri agricole, ei mai posedau și un magazin de desfacere a diferitelor mărfuri și altul de desfacere a spirtoaselor, folosit ca și cârciumă. Au obținut venituri și de pe urma morii, care era tot în posesia lor. (...) După al Doilea Război Mondial au plecat toți evreii din Buia. **Cu toate că numărul lor era destul de redus ei posedau în Buia și o sinagogă.** Aceasta era așezată în grădina mare din spatele celor două magazine amintite (...) și anume în partea dinspre deal a grădinii. În centrul satului locuia „**soahterul**”, cum îl numeau buienii. El avea funcția de rabin și era răspunzător de pregătirea corespunzătoare a mâncărurilor, (...) Comunitatea evreilor avea și un cimitir separat de celelalte cimitire. El se găsea, nu departe de castel, pe partea dreaptă a râului Calva, la ieșirea din sat. Și astăzi se mai pot vedea opt pietre funerare pe acel loc. Pe ele se găsesc rânduri scrise numai cu litere ebraice (...)».

Un capitol important este intitulat „**Biserica evanghelică din Buia**”: «Religia evanghelică se mai numește și protestantă. Este a treia mare religie creștină după celelalte două: catolică și ortodoxă. (...) Biserica este descrisă într-un Atlas al bisericilor fortificate ale sașilor ardeleni publicat de arhitectul Hermann Fabini în anul 1998». Este singura comunitate religioasă care conservă imaginea istorică a propriului patrimoniu, într-un atlas și în multe lucrări de prezentare și promovare.

(va urma)

Marius HALMAGHI

Sursa online:

<https://www.tribuna.ro/stiri/timp-liber/2022-dosarele-patrimoniului-cxix-simbol-al-geniului-cercetator-monografia-buii-de-imre-torpai-a-existat-o-sinagoga-in-buia-aceasta-tendinta-de-recatolicizare-167204.html>

The screenshot shows the Tribuna.ro website interface. At the top, the Tribuna logo is displayed with the tagline 'Dintotdeauna pentru totdeauna!'. Below the logo is a navigation menu with categories: Eveniment, Actualitate, Stiri de pe strada mea, Sport, Cultura, Sanatate, Timp liber, Tribuna femeilor, and Descopera lumea. The main content area displays the article title: '2022 Dosarele patrimoniului (CXIX): simbol al geniului cercetător? - Monografia Buii, de Imre Torpai? - a existat o sinagogă în Buia? - această tendință de recatolicizare ...!'. Below the title, the author's name 'Marius HALMAGHI', the publication date '17.11.2022 21:01', the number of views '156 vizualizari', and the number of comments '0 comentarii' are visible. To the right of the text is a photograph showing a stone structure, possibly a well or a small building, in a field.

În: Tribuna, 17 noiembrie 2022